

ВІДГУК

офіційного опонента,

доктора педагогічних наук, професора Шандрук Світлани Іванівни
на дисертаційне дослідження Безлюдної Віти Валеріївни
**«Теорія і практика професійної підготовки майбутніх учителів іноземних
мов у вищих педагогічних навчальних закладах України (1948-2016 рр.)»**,
представленої на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук зі
спеціальностей 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки,
13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Компетентнісний підхід до освіти, що останнім часом стає все більш поширеним та претендує на роль концептуальної основи освітньої політики, яку здійснюють держави і впливові міжнародні організації, посилює практичну зорієнтованість освіти, підкреслює значення досвіду, вмінь та навичок, що ґрунтуються на наукових знаннях. З огляду на це модернізація сучасної системи освіти повинна супроводжуватися суттєвими змінами в професійній підготовці вчителів, невіддільним складником якої є практична підготовка майбутніх учителів іноземних мов.

У контексті освітніх реформ в Україні, що відбуваються впродовж останніх десятиліть і спрямовують на підвищення уваги до освіти загалом і професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов зокрема, виняткового значення набуває звернення до історичного досвіду минулого, вивчення, аналіз та узагальнення якого може виступати вагомим чинником подальшого її вдосконалення, пошуку ефективних способів покращення підготовки педагогічних кадрів за сучасних умов. Відповідно до загальних тенденцій розвитку історико-педагогічної науки вивчення проблеми професійної підготовки майбутніх учителів у вищих педагогічних навчальних закладах України в період 1948-2016 рр. передбачає розгляд основних етапів і закономірностей її становлення та розвитку, розкриття специфіки змісту, методів і засобів навчання іноземної мови, завдань і характеру навчального

матеріалу в заявлений період. З огляду на зазначене, дисертаційна робота Безлюдної Віти Валеріївни «Теорія і практика професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов у вищих педагогічних навчальних закладах України (1948–2016 рр.)» є помітною подією в галузі історії педагогіки та професійної освіти, а отже доцільною і вартісною.

Уважаємо, що В.В. Безлюдна у своїй дисертації виявила глибоке знання вже виконаних досліджень та здійснила критичний підхід до їхніх результатів, уміло врахувала й творчо використала здобуті наукові дані. У цьому плані її дисертація є логічним продовженням та істотним доповненням пошуків, які велися й ведуться у зазначеному напрямі. Дисертантка переконливо обґрунтувала доцільність, наукову новизну, теоретичне і практичне значення дослідження, чітко визначила об'єкт, предмет, мету і завдання наукового пошуку, сформулювала провідну ідею та концепцію, виділила комплекс адекватних методів дослідження.

Тема дослідження є складником наукової теми кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини «Актуальні проблеми історико-педагогічного знання» (державний реєстраційний номер № 0111U009198) та держбюджетної теми «Формування компетентного вчителя в умовах освітнього середовища педагогічного вищого навчального закладу» (0111U007536), виконаної в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини. Тему дослідження затверджено вченою радою університету (протокол № 2 від 22.09.2015 р.) та узгоджено в Раді з координації наукових досліджень у галузі освіти, педагогіки і психології НАПН України (протокол № 8 від 15.12.2015 р.).

Наукова новизна і теоретичне значення одержаних матеріалів дослідження полягає в тому, що вперше в окреслених хронологічних межах: системно проаналізовано теорію і практику професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов у вищих педагогічних навчальних закладах України у період 1948–2016 рр.; виконано історіографічний аналіз проблеми й обґрунтовано теоретико-практичні аспекти розвитку професійної підготовки

майбутніх учителів іноземних мов у вищих педагогічних навчальних закладах України 1948–2016 рр.; обґрунтовано авторську періодизацію розвитку теорії і практики професійної підготовки майбутніх учителів іноземної мови у вищих педагогічних навчальних закладах України: I-й період – кризово-реформаційний (1948–1970 рр.); II-й – пошуково-дослідницький (1971–1990 рр.); III-й – конструктивно-реформаційний (1991–2004 рр.); IV-й – євроінтеграційний (2005–2016 рр.); розкрито організаційно-методичні засади (зміст, методи, форми, засоби) професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов у вищих педагогічних навчальних закладах; виявлено особливості та тенденції розвитку (позитивні, негативні, суперечливі) професійної підготовки майбутніх учителів іноземної мови у вищих педагогічних навчальних закладах України в теорії і практиці досліджуваного періоду; з’ясовано чинники (сталі та змінні) становлення теорії і практики професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов у вищих педагогічних навчальних закладах України (політичні, економічні, соціокультурні); визначено перспективні напрями вдосконалення професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов у вищих педагогічних навчальних закладах України (формування навичок самостійної іншомовної підготовки на основі застосування елементів інтерактивних технологій, розроблення і реалізація програм подвійного диплома, широке використання ІКТ у процесі професійної підготовки, підвищення рівня професійної компетентності майбутніх учителів іноземних мов, удосконалення системи контролю якості професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов, посилення практичної спрямованості освітнього процесу, впровадження перспективного зарубіжного досвіду).

В дослідженні уточнено сутність поняття «професійна підготовка майбутніх учителів іноземних мов» із погляду його складників (підготовка, професійна підготовка, професійно-педагогічна підготовка, підготовка майбутнього вчителя, вчитель іноземної мови); передумови становлення професійної підготовки майбутніх учителів іноземної мови; роки заснування й

реформування вищих педагогічних навчальних закладів із підготовки майбутніх учителів іноземних мов.

В роботі удосконалено та розширено історіографію проблеми професійної підготовки майбутніх учителів іноземної мови в Україні в досліджуваних хронологічних межах.

Завдяки дослідженню подальшого розвитку набули теоретичні положення про професійну підготовку майбутніх учителів іноземних мов як поліаспектний феномен, діяльнісний процес і результат, середовище і засіб їхньої професіоналізації.

До наукового обігу введено нові факти, ідеї та підходи, напрацьовані теоретиками та практиками, що безпосередньо чи опосередковано долучалися до процесів у вищих педагогічних навчальних закладах заявленого періоду.

Практичне значення одержаних результатів полягає в укладенні на основі його окремих положень і висновків навчально-методичного посібника «Історія становлення професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов в Україні», використання якого уможлиблює вдосконалення навчальних дисциплін «Історія педагогіки», «Історія мови», «Історія англійської мови», «Педагогіка вищої школи»; методичних рекомендацій «Іншомовна підготовка майбутніх учителів у вищих педагогічних навчальних закладах: традиції та інновації» для викладання курсів «Методика навчання іноземної мови», «Педагогіка вищої школи», «Методика викладання англійської мови», «Методика викладання іноземної мови у вищому навчальному закладі», «Лінгвокраїнознавство другої іноземної мови», обраних як підґрунтя навчального курсу за вибором для майбутніх учителів іноземних мов вищих педагогічних навчальних закладів.

Сформульовані в дослідженні положення та висновки відображають об'єктивну інтерпретацію розвитку професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов у вітчизняній педагогічній теорії та практиці 1948–2016 рр. і можуть слугувати фундаментом підвищення якості іншомовної освіти з урахуванням педагогічно цінних надбань сучасного етапу. Положення,

результати й висновки дослідження виступатимуть потенційним базисом наукової діяльності студентів, магістрантів, аспірантів, докторантів із проблем історії розвитку іншомовної освіти.

Результати дослідження знайдуть застосування у процесі професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов до роботи в умовах варіативності освітньо-виховних систем у вищих педагогічних навчальних закладах, самоосвітньої діяльності студентів факультетів іноземних мов, для розроблення нормативних та варіативних педагогічних курсів. Матеріали наукового пошуку може бути спроектовано на сучасне полікультурне освітнє середовище України.

Основні результати та висновки дослідження обговорено й викладено в доповідях на конференціях, з яких 17 міжнародних, 7 всеукраїнських та 6 регіональних.

Результати проведеного дослідження висвітлено в 42 публікаціях здобувача з них: 40 одноосібні, 25 праць відображають основні положення дисертації (1 монографія, 3 статті у фахових виданнях Index Copernicus, 5 статей у зарубіжних періодичних фахових виданнях), 11 апробаційного характеру, 6 додатково представляють результати дисертації (серед них: 3 навчальні посібники, 1 методичні рекомендації).

Дисертаційна робота Безлюдної Віти Валеріївни є завершеним науковим дослідженням та складається з анотацій українською та англійською мовами, вступу, п'ятох розділів, висновків до них, висновків, списку використаних джерел (557 найменувань, із яких – 18 іноземними мовами, 56 архівних джерела), містить 12 додатків на 67 сторінках. Загальний обсяг дисертації – 520 сторінок, основний текст викладено на 375 сторінках рукопису. Дисертація має 9 таблиць, 5 рисунків.

У першому розділі дисертаційного дослідження «Теоретико-методологічний аналіз проблеми дослідження» викладено історіографію проблеми дослідження; проаналізовано методологічні засади дослідження;

з'ясовано сутність та змістову характеристику ключових понять дослідження; досліджено генезу професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов.

На основі аналізу наукових джерел та проведеним історіографічним пошуком, який здійснювався з урахуванням наближеності тематики розглянутої історико-педагогічної літератури до проблематики дослідження, автором встановлено, що історіографію проблеми професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов у вищих педагогічних навчальних закладах України (1948–2016 рр.) потрібно розглядати за трьома групами історіографічних праць: 1) праці радянського періоду (кінець 40-х – 80-ті рр. ХХ ст.); 2) праці доби перебудовного процесу з нових національно-демократичних позицій (90-ті рр. ХХ ст. – 2004 р.); 3) праці сучасного періоду (2005–2016 рр.) (с.43-60).

Ретроспективний та історико-педагогічний аналіз професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов у вищих педагогічних навчальних закладах у період 1948–2016 рр. уможливив розробку власної періодизації досліджуваного феномену, яку Безлюдна В.В. обґрунтовує у єдності чотирьох періодів (с.63-66).

Фаховим, на нашу думку, є розроблена Безлюдною В.В. методологія професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов у ВПНЗ України (1948–2016 рр.), яку авторка представила на рисунку 1.2 (с. 83).

Для того, щоб визначити сутність поняття професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов у вищих педагогічних навчальних закладах, здобувачка ґрунтовно проаналізувала основні категорії цього поняття, які складають науково-теоретичне підґрунтя досліджуваної проблеми: «підготовка», «професійна підготовка», «професійно-педагогічна підготовка», «підготовка майбутнього вчителя», «вчитель іноземної мови», «підготовка майбутнього вчителя іноземних мов» (с.86-97).

Аналіз процесу професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов, здійснений у генезисному розрізі, засвідчив, що з початку ХІХ ст. і до середини ХХ ст. цей процес розгортався в напрямках становлення

університетської системи освіти (1800-1917 рр.) та формування основ університетської освіти радянського зразка (1917–1947 рр.) (с. 124-125).

Другий розділ дисертації «Загальнопедагогічні тенденції професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов (1948-1970 рр.)» містить ґрунтовний аналіз професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов у вищих педагогічних навчальних закладах в умовах освітніх реформ; вивчення проблеми реорганізації вищих навчальних закладів України у напрямі розвитку іншомовної освіти; дослідження організаційно-методичних основ вдосконалення професійної освіти майбутніх учителів іноземних мов у вищих педагогічних навчальних закладах.

На особливу увагу заслуговує те, що дослідниця вивчила навчальні плани ВПНЗ у період з 1948 р. по 1970 р., які засвідчують серйозне ставлення до підготовки вчителя іноземних мов (с.135-138). Результатом проведення освітніх реформ у 1948–1960-х рр. ХХ ст. стали суттєві зміни в розвитку вищої освіти загалом і професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов зокрема.

Дослідницею схарактеризовано основні чинники, що сприяли вдосконаленню професійної освіти майбутніх учителів іноземних мов у вищих педагогічних навчальних закладах у досліджуваний період. Здійснений аналіз архівних документів дав змогу авторці виокремити позитивні аспекти професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов (с.167). Безлюдна В.В. констатує, що у змісті професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов у досліджуваний період простежуються позитивні (удосконалення фахової підготовки майбутніх учителів іноземних мов; підвищення рівня знань майбутнього вчителя з вікової та педагогічної психології; зародження комунікативного підходу в підготовці вчителя іноземних мов; пошук засобів активізації самостійної роботи студентів; становлення методики навчання іноземних мов; упровадження окремих дисциплін для вдосконалення підготовки майбутніх учителів; підвищення кваліфікації; теоретико-практична спрямованість програм лінгвістичних

дисциплін) та суперечливі (високий ступінь ідеологізації (50-ті рр.) та відродження гуманістичної традиції в педагогічній науці (60-ті); цільова установка на теоретичне оволодіння іноземною мовою у 50-х рр. і практичне – на кінець 60-х рр.; підготовка вчителя-предметника і вчителя – громадського працівника) тенденції.

У третьому розділі «Тенденції розвитку професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов в умовах реформи загальної і професійної освіти (1971-1990 рр.)» здобувачкою досліджено зміст професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов; вивчено питання теорії та методології професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов досліджуваного періоду; проаналізовано форми, методи і засоби професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов.

На основі аналізу наукових джерел, Безлюдна В.В. констатує, що в кінці 70-х – на початку 80-х рр. продовжуються активні пошуки моделі підготовки вчителя іноземних мов, вдосконалювалася організація іншомовної освіти загалом та методики професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов зокрема (с.191). Ґрунтовний аналіз навчальних планів досліджуваного періоду дозволив дисертантці зробити висновок про поступове розширення змісту лінгвістичних (методичних) дисциплін для підготовки майбутніх учителів іноземних мов у поєднанні кількох компонентів: психолого-педагогічного, суспільно-політичного і фахового (с.190-196).

У програмах із теоретичних курсів іноземної мови досліджуваного періоду простежується нова проблематика, зокрема зв'язок мови і мислення, гармонія інтелектуального і мовного розвитку особистості; соціолінгвістична проблематика. У програмах із практики усного та писемного мовлення іноземної мови простежується спрямованість на формування в майбутніх учителів лінгвістичної, лінгвокраїнознавчої, комунікативної і методичної компетенцій; реалізацію розвивальної, комунікативної мети навчання іноземної мови в школі. (с.197).

Безлюдна В.В. дослідила, що у 1970–1990 рр. у змісті професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов з'явилися нові педагогічні ідеї, спрямовані на розвиток загальнопрофесійних якостей майбутнього вчителя; науково-обґрунтованих кваліфікаційних характеристик і професіограм; пошуку нових загальнометодологічних підходів (с.217).

Дисертанткою вдало систематизовано й узагальнено мету, зміст та особливості провідних методів навчання у досліджуваній період (с.219) та відзначено посилення професійно-педагогічної спрямованості позааудиторної роботи, істотне збільшення кількості годин на вивчення психолого-педагогічних дисциплін, на проходження педагогічної практики, поява великої кількості факультативних дисциплін, орієнтованих на школу, що в сукупності визначило тенденцію посилення професійно-педагогічної спрямованості змісту професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов, яка будувалася з урахуванням реальних потреб шкільної освіти (с.231).

У четвертому розділі «Особливості професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов в умовах глобалізаційних процесів (1991-2004 рр.)» визначено й обґрунтовано вплив реформування вищої освіти на професійну підготовку майбутніх учителів іноземних мов; вимоги до підготовки майбутніх учителів іноземних мов в системі ступеневої освіти; оновлення змісту професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов у вищих педагогічних навчальних закладах України.

На основі аналізу нормативних документів автором з'ясовано, що законодавча база Української держави в галузі іншомовної освіти напрацьовувалася поступово, з урахуванням як вітчизняного досвіду, так і європейського (с.236-239). Аналіз історичних реалій засвідчив новий етап європейської інтеграції спричинив активацію процесу професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов (с.242).

Безлюдна В.В. дослідила, що система ступеневої підготовки була цілісним і водночас безперервним процесом перетворення студента на фахівця. Істотним у цьому процесі було забезпечення єдності теоретичної і

практичної, загальноосвітньої і професійної підготовки (с. 254). Дослідниця звертає особливу увагу на той факт, що перехід на ступеневу систему вищої освіти продовжував актуалізувати положення компетентнісного підходу, який з часом набув значення методології, оскільки визначив сутність, цільові та якісні орієнтири професійної методичної підготовки вчителя на різних освітніх рівнях і став суттєвою педагогічною передумовою її модернізації (с. 262-263).

Безлюдна В.В. з'ясувала, що до типових навчальних планів підготовки майбутніх учителів іноземних мов входили обов'язкові дисципліни, додаткові дисципліни та варіанти елективних спецкурсів і спецсемініарів на вибір, які давали можливість студентів удосконалювати себе для подальшої роботи вчителем іноземних мов у школах України (с.272-277).

П'ятий розділ «Професійна підготовка майбутніх учителів іноземних мов у вищих педагогічних навчальних закладах в умовах євроінтеграції (2005-2016 рр.)» став логічним завершенням роботи, в якому дисертанткою висвітлено зарубіжний досвід професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов; основні положення державної політики в напрямі модернізації професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов у контексті вимог Болонського процесу; сучасна система професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов; інноваційні підходи до професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов у вищому педагогічному навчальному закладі; аналіз досвіду і напрями вдосконалення професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов.

Безлюдна В.В., проаналізувавши досвід підготовки майбутніх учителів іноземних мов у Великій Британії, Німеччині, Франції, Італії, Швейцарії, Угорщини, Польщі, Чехії, США, Австрії, Фінляндії та Естонії, виокремлює загальні (університетська освіта, теоретичний, практичний та післядипломний етапи підготовки, якісна педагогічна, мовна та методична підготовка майбутніх учителів іноземних мов, стажування за кордоном) та специфічні особливості (с. 308).

Аналіз навчальних планів українських ВПНЗ засвідчив, що цикли гуманітарної та соціально-економічної підготовки майбутнього фахівця за змістом і наповненістю навчальними дисциплінами були майже ідентичними. Дисципліни гуманітарного та соціально-економічного циклу спрямовані на підготовку фахівців за такими напрямками: психолого-педагогічним, світоглядно-філософським, соціально-політичним, соціологічним, філологічним, історичним, культурологічним, етичним, естетичним, українознавчим, правовим, екологічним, валеологічним (с. 320-328).

Дослідниця стверджує, що інтеграція вітчизняної системи освіти в єдиний європейський простір вищої освіти, приєднання до Болонської декларації спровокували як позитивні так і негативні зміни в освітньому процесі професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов (с. 344).

Проведене дослідження показало, що становлення вищої освіти у євроінтеграційний період (2005–2016 рр.) нерозривно пов'язане з загальноєвропейськими інтеграційними процесами. В ході історико-педагогічного дослідження розвитку професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов з 1948 по 2016 р. здобувачкою виявлено, що проблеми невідповідності мети та результату означеного процесу на кожному етапі вирішувалися за допомогою ресурсного забезпечення, що включає методологічний, науково-методичний, навчально-методичний, організаційний, практичний, кадровий та матеріальний аспекти на основі наскрізних і поетапних тенденцій.

Сформульовані в дисертації загальні висновки відображають належний рівень реалізації представлених у вступі мети і завдань роботи, а також вказують на перспективність подальших наукових досліджень.

Виходячи із зазначеного, є підстави класифікувати дисертаційне дослідження Віти Валеріївни Безлюдної як таке, що містить нові наукові положення, має конкретне теоретичне і практичне значення та свідчить про уміння автора бачити актуальні проблеми історії педагогіки та професійної освіти й успішно працювати над їхнім розв'язанням.

Водночас, як і будь яке дослідження, що має характер живого пошуку, робота Безлюдної В.В. не позбавлена певних недоліків, неточностей, а також містить положення, які спонукають до дискусії. До них можна віднести такі:

1. Підрозділ 1.4 «Гене́за професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов» на нашу думку перевищив хронологічні рамки (1948-2016 рр.), що не відповідає предмету дослідження.

2. Дисертація значно збагатилася б, якби здобувачка підсилила її зміст дослідженнями з методики викладання іноземних мов, а саме з позицій панівних методик (традиційних, альтернативних, інноваційних) властивих кожному етапу.

3. Назва підрозділу 3.2. «Розробка теорії та методології професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов досліджуваного періоду» на нашу думку є некоректною, оскільки автор досліджує теорію та вивчає методики і підходи, а не розробляє їх.

4. На нашу думку варто було б висвітлити вплив недержавних організацій (British Council, Goethe-Institut тощо) на професійну підготовку майбутніх учителів іноземних мов в Україні на сучасному етапі.

5. У Висновках, окреслюючи перспективні напрями вдосконалення професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов (с. 392), варто було б конкретизувати, що саме з перспективного зарубіжного досвіду передбачається імплементувати.

6. У тексті дисертації та автореферату трапляються деякі мовні помилки та стилістичні огріхи.

Висловлені зауваження, сумніви і побажання, ні в якій мірі не знижують теоретичної й практичної цінності виконаного дослідження.

Аналіз дисертації, автореферату та опублікованих наукових праць дає підстави зробити загальний висновок про те, що дисертаційна робота Безлюдної Віти Валеріївни «Теорія і практика професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов у вищих педагогічних навчальних закладах України (1948-2016 рр.)» є самостійним, завершеним дослідженням, що відповідає вимогам пп. 9, 10, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника» щодо докторських дисертацій затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 №567, а її автор заслуговує присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальностями 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки, 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор,

завідувач кафедри лінгводидактики та іноземних мов

С.І. Шандрук

Підпис професора Шандрук С.І. підтверджую.

Ректор

Центральноукраїнського державного

педагогічного університету

імені Володимира Винниченка

О.А.Семенюк